

Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie
Instytut Psychologii
prof. dr hab. Mieczysław Płopa

R e c e n z j a

rozprawy doktorskiej mgr Karoliny Juszczyk

pt. **„Rola stylu przywiązania i systemu wartości dla jakości związku rodziców
dzieci z chorobą nowotworową”**

napisanej pod kierunkiem dr hab. Pawła Izdebskiego, prof. uczelni
(Bydgoszcz 2020, 236 stron maszynopisu)

Rozprawa doktorska mgr Karoliny Juszczyk leży w obszarze psychologii zdrowia, psychologii klinicznej i głównie psychologii rodziny. Zamiarem Autorki było pokazanie wybranych uwarunkowań różnych aspektów jakości życia małżeńskiego partnerów wychowujących dziecko z chorobą nowotworową w porównaniu z rodzicami posiadającymi dziecko niepełnosprawne intelektualnie oraz zdrowe. Mamy zatem w pierwszej kolejności do czynienia z opracowaniem modelu jakości związku małżeńskiego osób posiadających w systemie rodziny dziecko chore na nowotwór. W mojej ocenie Doktorantka wywiązała się w miarę dobrze z tego zadania.

Oceniając zamierzenia badawcze Doktorantki z przekonaniem mogę stwierdzić, że zajęła się Ona ważną społecznie problematyką. Wydaje się, że wzrastająca liczba systemów rodzinnych dotkniętych różnymi chorobami, a z którymi spotykamy się w codziennym życiu i wiedza przyczyniająca się do lepszego zrozumienia natury negatywnych następstw doświadczanej choroby dla członków rodziny, a szczególnie czynników je minimalizujących jest bardzo potrzebna. Autorka zaproponowała ciekawy poznawczo i aplikacyjnie model badawczy, zaplanowała i przeprowadziła bardzo starannie badania, wykazując się odpowiednią wiedzą i kompetencjami badawczymi i metodologicznymi. To wpływa generalnie na moją pozytywną ocenę jej rozprawy doktorskiej.

W dalszej części recenzji dokonam oceny każdej części pracy, rozpoczynając od kwestii formalnych. Struktura ocenianej pracy doktorskiej jest standardowa. Praca

składa się z dwóch części głównych – teoretycznej (60 stron) i empirycznej (z dyskusją i zakończeniem 102 strony) oraz dosyć obszernej bibliografii (32 strony), spisu tabel i rysunków, streszczenia oraz załączników.

Za kryterium oceny dysertacji nie przyjąłem zgodności ocenianej procedury postępowania naukowego z „jedynie zasadnym” wzorem uprawiania nauki. Raczej zwracam uwagę na to jak z perspektywy aktualnej wiedzy naukowej widzi Autorka znaczenie przedstawionych faktów oraz na to, czy interpretuje je pod kątem ich oryginalności i ważności dla potwierdzenia lub podważenia prawdziwości obowiązujących teorii. Niemniej chciałbym zauważyć, że struktura pracy jest klarowna i klasyczna dla prac badawczych pisanych dzisiaj na stopień naukowy w dziedzinie nauk społecznych. Jej dwie podstawowe części, teoretyczna oraz empiryczna zawierają w zasadzie wszystkie składowe wymagane współcześnie w raportowaniu procesu badawczego. Pracę charakteryzuje znaczne dostosowanie własnych badań do dominującego obecnie empirycznego wzorca postępowania naukowego.

Co do części teoretycznej, to jest ona dosyć dobrze ustrukturyzowana, niemniej treści zawarte w niej zostały omówione szeroko, niektóre w pogłębionych wymiarze, inne zaś bardziej powierzchownie.

Na wstępie Doktorantka skrótowo prezentuje uzasadnienie dla tematyki pracy, następnie w trzech kolejnych podrozdziałach prezentuje tematykę dotyczącą chorób nowotworowych wieku dziecięcego, wybrane zagadnienia związane z jakością związku małżeńskiego i jej determinant (korelatów). Treści zawarte w części teoretycznej wykazują się dużą spójnością w kontekście podjętego problemu badawczego. Warty podkreślenia jest fakt, że Autorka dostrzega zasadność a wręcz konieczność systemowego podejścia do analizy jakości życia partnerów uwikłanych w codzienność dostarczającą wielu problemów i wyzwań. Jednym z nich, niezwykle stresującym jest choroba nowotworowa dziecka. Jak zauważa jest ona „przykładem nienormatywnego zdarzenia, które reorganizuje życie rodziny”. Choroba członka rodziny zmienia układ zadań rodziny, niekiedy utrudnia czy wręcz uniemożliwia ich realizację, może wzmocnić psychicznie rodzinę ale także doprowadzić do jej dezintegracji czy rozpadu. Zatem każda analiza psychologiczna systemów rodzinnych z dzieckiem chorym jest wartościowa naukowo i aplikacyjnie, gdyż może pomóc w lepszym rozumieniu czynników mających istotne znaczenie nie tylko w procesie trwania rodziny ale jakości tegoż trwania.

Zwraca uwagę (w wystraszającym zakresie) na epidemiologię, częstość występowania, etiopatogenezę, klasyfikację nowotworów dziecięcych, diagnostykę i leczenie. Ta specyficzna choroba dziecka wymaga głębokiego zaangażowania rodziców, a przynajmniej jednego z nich w częste przebywanie wraz z nim na oddziale szpitalnym, oderwanie się od bieżących spraw rodzinnych i słusznie można zakładać, że musi wpływać na jakość relacji w diadzie małżeńskiej czy partnerskiej. W dalszej części teoretycznych rozważań zarysowuje Doktorantka problematykę jakości związku małżeńskiego wskazując na w aspekcie a różnorodność stosowanej terminologii w literaturze. Jest to dosyć pobieżny przegląd, niemniej na tym etapie analiz jest do przyjęcia. W dalszej kolejności w dysertacji silnie jest akcentowana zasadność ujmowania relacji w rodzinie w ujęciu systemowym. Można było jednak w większym stopniu skoncentrować uwagę na systemie rodzinnym, zadaniach rodziny, cechach strukturalnych rodzin niż omówieniu pojęcia „system”. Autorka przytacza kilkanaście nowszych badań dotyczących jakości relacji między małżonkami posiadającymi dziecko z chorobą nowotworową. Konkluduje, że wyniki nie są jednoznaczne w zakresie odczuwanej dynamiki jakości, podobieństwa odczuć między partnerami w zakresie bliskości, satysfakcji seksualnej, generowanych konfliktów. Sugeruje również (w oparciu o analizę danych), że istotnymi zmiennymi wiążącymi się z jakością relacji między rodzicami może być wiek dziecka chorego, czas trwania choroby (etap rozwoju choroby), standard materialny rodziny, liczba dzieci w rodzinie, poczucie otrzymywanego wsparcia wewnątrz diady jak i spoza rodziny. Dokonany przegląd badań oceniam pozytywnie, daje on bowiem określone wskazówki do budowania własnego, zasadnego modelu badań.

Następnie Doktorantka dokonuje przeglądu badań dotyczących jakości związku małżeńskiego partnerów posiadających dziecko z niepełnosprawnością intelektualną. Zasadniczo, nie za bardzo rozumiem, dlaczego ten wątek jest analizowany w pracy doktorskiej. Dokonane analizy generalnie zdają się sugerować tezę, że niepełnosprawność intelektualna dziecka nie musi wiązać się z satysfakcją małżeńską, przynajmniej w takim stopniu jak to mam miejsce w przypadku w odniesieniu do dziecka chorego onkologicznie. Nie ma też uzasadnienia, dlaczego ten typ niepełnosprawności został w pracy uwzględniony.

Dalsze treści zawarte w części teoretycznej rozprawy sugerują zamiar Autorki do poszukiwania szerszych determinant czy korelatów subiektywnie odczuwanej jakości związku par tworzących rodzinę, w której jedno z dzieci jest chore „nowotworowo”.

Zostają wymienione różne czynniki psychologiczne korelujące z jakością związku. Nie są one przedstawione według jakiegoś „klucza” – są „wrzucone do jednego worka”. Należy podkreślić, że w literaturze nie tylko polskiej jest wiele nowych badań dotyczących tej problematyki. Doktorantka zbyt arbitralnie (choć ma do tego prawo) zakłada, że w odniesieniu do badań rodzin z dzieckiem chorym należy większą uwagę zwrócić na znaczenie zmiennych podmiotowych takich jak: style przywiązaniowe, system wartości, prężność psychiczna czy poziom odczuwanego stresu.

W kolejnej części pracy zostały przedstawione treści dotyczące rozumienia pojęcia przywiązania, jego genezy jak i znaczenia w budowaniu relacji romantycznych. Zostało też omówionych kilka nowych badań dotyczących związku stylów przywiązaniowych z jakością relacji w bliskich związkach. Wiedza ta nie jest nowa, została ona dobrze ugruntowana w literaturze światowej jak i polskiej. Fenomen przywiązania jest też coraz lepiej rozumiany w świetle aktualnej wiedzy z neuropsychologii, która wskazuje na mechanizm tworzenia się i działania tego „konstruktu”.

Brakuje w tym miejscu odpowiedniego „komentarza” odnoszącego ten wymiar psychologiczny do teorii systemowej rodziny, w szczególności rodziny z dzieckiem chorym – nawiązaniu do przyjętego modelu badań.

Kolejne treści części teoretycznej pracy dotyczą problematyki wartości. Zostały skrótowo przedstawione różne teorie wartości ze szczególnym uzasadnieniem znaczenia teorii zaproponowanej przez S. Schwartza, obecnie bardzo popularnej w badaniach psychologicznych a w Polsce spopularyzowanej przez Cieciucha. Przypisać trzeba, że problematyka wartości w kontekście życia rodzinnego jest generalnie niedoceniana, a jak wykazują nieliczne badania niezwykle ważna. Stąd też gratuluję Doktorantce wyczucia problemu. Godny podkreślenia jest przedstawiony przegląd badań, wskazujący jednoznacznie, że podobieństwo wartości bardziej uniwersalnych (miłość, uczciwość, wspólnotowość) podstawowych dla obojga partnerów jest istotnym predyktorem satysfakcji ze związku.

Brzmienie paragrafu 1.3.5. „Prężność psychiczna oraz poczucie stresu jako istotne czynniki w osiągnięciu jakości związku” nie zbyt zręczne.

Doktorantka przedstawia analizę tegoż konstruktu wskazując, że jest to w zasadzie metapojęcie, gdyż zawiera w sobie określone cechy opisywane już w literaturze psychologicznej (radzenie sobie ze stresem, elastyczność, twórczość, odporność

psychiczna, pozytywność, skuteczna komunikacja, optymizm, energetyczność życiowa, otwartość na nowe doświadczenia. Słusznie zakłada Doktorantka, że ta cecha psychologiczna może mieć znaczenie buforowe w relacji między małżonkami doświadczonymi stresem choroby dziecka.

W dalszej kolejności została skrótowo przedstawiona problematyka stresu, problemy definicyjne i znaczenie w relacjach interpersonalnych. Choroba dziecka zapewne stwarza rodzicom wiele problemów w życiu codziennym, może wpływać na jakość relacji. Niemniej trudno jest wyrokować kierunek zależności, doświadczany stres może osłabiać relację, lub osłabiona relacja może generować większe nasilenie stresu u partnera czy partnerów.

Podsumowując analizę treści zawartych w części teoretycznej mogę stwierdzić, że są one wartościowe z perspektywy podjętego wyzwania badawczego, niemniej mankamentem pracy jest brak zarysowania własnego modelu badań i jego uzasadnienia. To uzasadnienie „wisi w powietrzu” ale nie jest w tej części pracy wyraźnie przedstawione.

Generalnie pozytywnie oceniam zamiar badawczy. Cel badań i przyjęty schemat kontroli zmienności zostały określone, w sposób przejrzysty.

Pani Karolina Juszczak w części metodologicznej pracy postawiła kilka pytań badawczych i stosownych hipotez (w oparciu o analizę dostępnej literatury), na które szuka odpowiedzi w części empirycznej pracy.

Głównym celem (jak pisze) jest określenie roli stylu przywiązania oraz systemu wartości w kształtowaniu się jakości związku rodziców dzieci chorych na nowotwór. Do potencjalnych predyktorów jakości związku dołączono również takie zmienne jak: prężność psychiczną, oraz poziom stresu. Starano się również kontrolować znaczenie niektórych zmiennych demograficzno-społecznych.

W program badawczy włączono również dwie grupy porównawcze: rodziców posiadających dziecko niepełnosprawne intelektualnie i rodziców nie mających problemów ze zdrowiem swoich dzieci. W planie badawczym zwrócono również uwagę na podobieństwo między rodzicami wymiarów stylów przywiązaniowych i systemu wartości.

Został przedstawiony model badań własnych, który zakłada związki liniowe (korelacyjne) między zmiennymi niezależnymi głównymi (styl przywiązaniowy, system wartości) oraz zmiennymi niezależnymi objaśniającymi ubocznymi (zmienne zróżnicowane stanem zdrowia dziecka, zmienne podmiotowe – prężność psychiczna,

stopień nasilenia stresu, zmienne socjodemograficzne, oraz czas trwania związku, jego status i liczba dzieci w rodzinie.

Postawiono kilka pytań szczegółowych i kilkanaście hipotez opartych na danych z literatury.

W sposób wyczerpujący zostały opisane wybrane narzędzia badawcze, nie można do tego opisu mieć żadnych zastrzeżeń, natomiast nie podejmuję się dyskusji co do ich wyboru.

Metody badań zostały dobrze dobrane do analizy postawionych problemów. Można dyskutować, dlaczego te a nie inne, ponieważ każda z nich została opracowana na innej koncepcji teoretycznej. Niemniej należy zauważyć, że dokonany wybór każdej z nich został przemyślany i dobrze uzasadniony teoretycznie, co podnosi walor pracy.

Walorem zastosowanych narzędzi badawczych jest ich wielowymiarowość, co pozwala na dokonanie bardziej pogłębionych analiz danych i stosownej dyskusji wyników.

Badaniom poddano 198 osób pozostających w związku, po 33 pary w w każdej z porównywanych grup. Starannie, wręcz wzorcowo zostały dobrane związki małżeńskie stanowiące grupy porównawcze dla grupy zasadniczej tj rodziców posiadających dziecko z chorobą nowotworową. do grupy zasadniczej

Pozytywnie oceniam starannie, metodologicznie poprawnie przeprowadzone postępowanie statystyczne, które w konsekwencji pozwoliło Doktorantce na przedstawienie wielu wartościowych danych opisowych i korelacyjnych i nie tylko, mogących być podstawą podejmowania kolejnych prac badawczych jak i definiowania postulatów aplikacyjnych.

Doktorantka poprzez odpowiedni dobór analiz statystycznych (od standardowych operacji statystycznych do metody modelowania równań strukturalnych) starała się „wydobyć” maksymalnie dużo informacji z materiału badawczego. Należy to postępowanie uznać jako bardzo rzetelne i wiarygodne. Widoczna jest dyskusja otrzymanych rezultatów badawczych.

W pracy przedstawiony jest ogrom analiz szczegółowych, konsekwentnie zmierzających do rzetelnego testowania każdej z 14 hipotez. Ta mrończa, rzetelna, staranna praca zasługuje na szczególne podkreślenie.

Najbardziej docenienia, moim skromnym zdaniem, wymaga praca Doktorantki w odniesieniu związana z zastosowaniem metody równań strukturalnych w celu opracowania modeli dla poszczególnych wymiarów jakości związku w każdej z trzech porównywanych grup. Tą część pracy uważam za najbardziej wartościową i twórczą, innowacyjną w zakresie podjętego problemu głównego.

Wartościowa jest dyskusja wyników oparta na władnych przemyśleniach, ale w kontekście przedstawianych wcześniej danych z literatury. Z dyskusji tej wynika „morze” problemów szczegółowych, które mogą być inspiracją do kolejnych wyzwań badawczych.

Ocena formalnej strony pracy. Z formalnego punktu widzenia stwierdzam, że układ pracy tworzy spójną całość, recenzowana praca jest napisana niezwykle starannie (może stanowić wzór), przedstawiony jest prawidłowy, obszerny zapis bibliograficzny, opisy tabel są czytelne.

Podsumowanie.

Podsumowując analizę przygotowanej przez mgr Karolinę Juszczyk rozprawy pt. *„Rola stylu przywiązania i systemu wartości dla jakości związku rodziców dzieci z chorobą nowotworową”* stwierdzam, że w opracowaniu tym:

- (1) przedstawiono w sposób w miarę wystarczający aktualną wiedzę na temat psychospołecznych uwarunkowań jakości życia małżeńskiego par borykających się z chorobą nowotworową dziecka;
- (2) w sposób nie budzący większych zastrzeżeń zarysowano kontekst teoretyczny własnych badań;
- (3) zgromadzono i poddano analizie obszerne własne dane empiryczne na temat wybranych psychospołecznych uwarunkowań jakości życia trzech grup małżonków młodzieży (z pogłębioną statystycznie analizą grupy rodziców z dzieckiem chorym na nowotwór, które prowadzą do poszerzenia naszej wiedzy w omawianym obszarze i pozwalają na doskonalenie procesu badawczego (badania ujawniły wiele niejasności w kontekście badań zamieszczonych w literaturze) jak i potrzeby budowania teorii jakości życia małżeńskiego w koncepcji systemowej. Na szczególną ocenę zasługuje zwrócenie uwagi Autorki na ograniczenia własnych badań, implikujące dalsze

pytania. Jest to rzadkie tak rzetelne, krytyczne spojrzenie na rezultaty badań własnych.

Praca dowodzi tezy o znaczeniu stylów przywiązaniowych w budowaniu jakości bliskich związków, większego ich znaczenia niż system wartości.

Wartościowym odkryciem, godnym podkreślenia jest teza stwierdzająca, że podobieństwo istotnych wartości między małżonkami jest ważnym predyktorem jakości ich związku, niezależnie od problemów mających miejsce w systemie rodziny, który tworzą.

Autorka poprzez dokonanie dokładnych analiz wskazuje, że zmaganie się z chorobą nowotworową dziecka obniża jakość relacji między małżonkami, zaś czas trwania tego dyskomfortu relacyjnego zależy od wielu zmiennych podmiotowych jak i udzielania wsparcia także zewnętrznego tymże rodzinom – co jest istotną przesłanką aplikacyjną.

Konkluzja.

Na podstawie przedstawionej analizy, stwierdzam, że oceniana rozprawa stanowi istotny wkład do wiedzy psychologicznej i odpowiada wymogom zawartym w Ustawie o Stopniach i Tytule Naukowym, tym samym stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Karoliny Juszczyk do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, 2020-09-09

Mieczysław Płopa

